Aihe: Sivistysvaliokunta tiistai 7.5.2024 klo 12.00/KAA 1/2024 vp /Asiantuntijapyyntö julkiseen kuulemiseen.

Kiitän mahdollisuudesta tulla kuultavaksi kansalaisaloitteesta ”Muutos varhaiskasvatuslain henkilöstön mitoitukseen ja suhdelukujen toteutumiseen. Muutettava laki 540/2018, varhaiskasvatuslaki”

Aloitteen toteutumisen seuraukset:

Varhaiskasvatuslain ja nykyisen hallitusohjelman tavoitteina ovat varhaiskasvatuksen osaamisen ja laadun parantaminen. Hallitus on lisäksi sitoutunut varhaiskasvatuslain mukaiseen pedagogisesti johdettuun ja toteutettuun varhaiskasvatukseen. Hallitus haluaa myös vahvistaa alan veto- ja pitovoimaa kehittämällä työoloja ja varhaiskasvatuksen laatua. Näistä tavoitteista on syytä pitää kiinni.

Nyt käsiteltävänä olevan kansalaisaloitteen tarkoitus on muuttaa varhaiskasvatuslakia. Muutoksen tavoitteena on turvata lasten arki varhaiskasvatuksessa ja tarjota kaikille yhtäläiset mahdollisuudet oppimiseen, leikkiin ja hyviin ihmissuhteisiin. Aloitteessa ehdotetaan, että suhdelukuja tarkastellaan ryhmä-, ei päiväkotitasolla.

Suhdelukujen ryhmätasoinen määrittely ei tule kuitenkaan ratkaisemaan varhaiskasvatuksen toiminnassa ilmeneviä ongelmia. Ratkaisua tulisi etsiä tarkastelemalla toiminnan organisointia lain määrittelemän henkilöstörakenteen puitteissa toimivien pysyvien lapsiryhmien ja omien toimintatilojen näkökulmasta.

Jos aloitteessa ehdotettu muutos toteutuisi, niin esimerkiksi 21 lapsen ryhmä ei voisi päivän aikana kertaankaan toimia yhden tai edes kahden aikuisen ohjauksessa. Aloitteen mukainen suhdelukukäytäntö estäisi pedagogisin perustein toteutetun toiminnan, jossa on mahdollista harkita tilanteeseen sopivaa henkilömäärää suhteessa lapsiin. Päivän kuluessa on lukuisia tilanteita, joissa opettaja voi ohjata koko ryhmää turvallisesti yksin tai yhdessä lastenhoitajan kanssa. Tämä on mahdolliseksi ainoastaan silloin, kun lapsiryhmä on pysyvä ja jokaiselle lapselle on sen kautta vahvistunut kokemus joukkoon kuulumisesta. Suhdelukuperiaate ja suhdelukujen mekaaninen seuranta ovat mahdollistaneet epätarkoituksenmukaisen ja pedagogisesti kestämättömän kikkailun lasten ja aikuisten määrillä.

Nykykäytännöt ovat johtaneet siihen, että aikuisia ja lapsia on siirrelty ennakoimattomasti ja perustelemattomasti paikaista toiseen. Nyt käsiteltävänä olevassa aloitteessa on nostettu esiin huoli alan vetovoimasta. Vetovoimaa edistäisi se, että työntekijät pystyisivät ennakoimaan ja suunnittelemaan työtään tietäen, minkä lapsiryhmän kanssa toimivat. Muutokset, siirtymät ja ennakoimattomuus kuormittavat sekä lapsia että aikuisia. Kuormittuminen lisää henkilökunnan sairaspoissaoloja ja lasten levottomuutta.

Suomalaista varhaiskasvatusta ohjaa ajatus, jonka mukaan pääasiallisesti pienryhmissä toimiminen olisi kaikkien edun mukaista. Näin ei kuitenkaan ole. Suhdeluvun toteutumista pitäisi tarkastella pedagogisesta näkökulmasta päivän eri tilanteissa. On tunnistettava tilanteet päivän kuluessa, jolloin kaikkien kolmen työntekijän ei ole tarpeen olla lapsiryhmässä samanaikaisesti. Esimerkiksi opettajan pitämissä koko lapsiryhmän aamupiiritilanteissa ei välttämättä tarvita paikalle kahta lastenhoitajaa. Aamupiirin jälkeen voidaan jakautua toimimaan pienryhmissä, jolloin aikuisten tarve voi taas olla isompi. Kun ryhmä on tuttu ja turvallinen, se on lapselle kantava ja turvaa tuottava resurssi. Toiminta ei ole silloin niin haavoittuvaa. Yhden aikuisen tilapäinen puuttuminen ei aiheita hämminkiä, kun ryhmähenki on hyvä

Lapsiryhmän eri ammatteja edustavien työntekijöiden työpäivään tulee sisältyä työtehtäviä, jotka poikkeavat toisistaan ammattinimikkeen mukaisella tavalla. Opettajan ydinosaamiseen kuuluu kokoryhmätoiminnan ohjaaminen ja lastenhoitajan osaaminen taas pienryhmien kanssa toimimiseen ja perushoivaan. Esimerkiksi turvallisten ja pedagogisesti perusteltujen päivälepokäytäntöjen luominen lapsille toimintakauden alussa voi edellyttää koko aikuistiimin paikallaoloa. Tämän jälkeen 1–2 lastenhoitajan paikalla olo on perusteltua. Kun päivään sisältyy toimintaa sekä koko- että pienryhmissä, tarjoaa se myös soveliaita hetkiä palavereihin ja muihin lapsiryhmän ulkopuolisiin työtehtäviin.

Perusteet suhdelukukäytäntöjen pedagogisesti tarkoituksenmukaiseen soveltamiseen:

Varhaiskasvatuslain tavoitteena on turvata lapsen kehityksen kannalta olennaiset tekijät kuten pysyvyys ja jatkuvuus (3 §:n 5 momentti). ihmissuhteiden pysyvyyteen kuuluvat myös pysyvät vertaissuhteet. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on myös vahvistaa koulutuksellista ja sosiaalista yhdenvertaisuutta sekä eheää oppimispolkua instituutioista toiseen siirryttäessä. Oppimisympäristössä toteutuvan toiminnan pitäisi olla tavoitteellista. Sen pitäisi pohjautua ymmärrykseen kehityksen lainalaisuuksista, kokonaisvaltaisesta oppimisesta ja oppimisen kasautuvasta luonteesta. Varhaiskasvatuksen vuosien aikana vahvistuu pohja sosiaalisuudelle, yhteistoiminnalle ja kaikille tulevaisuudessa tarvittaville taidoille. Niihin vuosiin pitäisi panostaa. Panostaminen tarkoittaa luottamista vahvaan tieteelliseen näyttöön ryhmässä toimimisen, opettamisen ja ohjauksen ensisijaisuudesta.

Varhaiskasvatuksesta käytävää keskustelua on leimannut puhe lasten kasvavasta levottomuudesta ja päiväkodeissa työskentelevien ammattilaisten uupumisesta. Ratkaisuksi on ehdotettu lapsiryhmissä toimivien aikuisten määrän lisäämistä. Se ei kuitenkaan ratkaise lasten levottomuuden ongelmaa. Aikuisten määrän lisääminen voi päinvastoin aiheuttaa kasvavaa hämmennystä tilanteissa, joissa päiväkotien ryhmäkoostumusta luonnehtivat jatkuva muutos ja keskeytykset.

Samassa ryhmätilassa saattaa esimerkiksi toimia kaksi, jopa kolme lapsiryhmää saman päivän aikana vuorotellen. Lapset siirtyvät sisältä ulos ja ulkoa sisälle tiukkojen aikataulujen mukaan vuorotellen monta kertaa päivässä. Myös ruokaileminen tapahtuu porrastetusti, jolloin osa lapsista joutuu syömään omaan päivärytmiinsä suhteutettuna liian aikaisin tai liian myöhään. Riisuminen, pukeminen ja syöminen ovat kaikki kiireen sanelemia. Käsitys omasta lapsiryhmästä (3 aikuista/21 lasta tai 3 aikuista 12 lasta) on hämärretty muodostamalla erilaisia ryhmiä kikkailemalla suhdelukujen sallimissa puitteissa. Huoltajille saatetaan puhua ”pienryhmistä” kertomatta, että tosiasiassa ryhmään voi kuulua vaihteleva määrä lapsia ja lapset jaetaan aamuisin ”pienryhmiin” sen mukaan keitä lapsia ja aikuisia on paikalla. Lapsilla ei tällöin ole päiväkotiin tullessaan käsitystä siitä, kenen aikuisen ja keiden lasten kanssa tänään on tarkoitus toimia. Lasten näkökulmasta tämä on äärimmäisen kuormittavaa ja aivoterveyttä vaarantavaa.

Toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa pitäisi olla lasten puolella. Muutokset, keskeytykset ja vaihtuvat pienryhmät kaiken aikaa muutostilassa olevat ryhmärakenteet merkitsevät lukuisia siirtymiä, jotka kuormittavat lasten aivoja. Kuormittuneet aivot eivät taivu tunnesäätelyyn, josta on seurauksena kasvava levottomuus. Tämä on tieteellinen tosiasia – ei mielipide tai uskomus.

Työpaikkojen suunnittelussa ja enenevissä määrin myös perusopetuksessa on alettu kiinnittää huomiota aivoergonomiaan, millä tarkoitetaan affektiivisia, kognitiivisia ja informaation määrään liittyviä kuormitustekijöitä. Niiden huomioimisen tiedetään turvaavan aivoterveyttä ja sitä kautta hyvinvointia ja elämänhallintaa. Lasten oppimisympäristöissä tämä on vielä tärkeämpää. Varhaiskasvatusikäisten lasten aivot ovat kiihkeän kasvun ja kehityksen vaiheessa siksi ne ovat myös erityisen haavoittuvat. Aivoergonomian tulisikin olla keskiössä varhaiskasvatuksen

toiminnan suunnittelussa. Asian tärkeyttä ei valitettavasti vielä tunnisteta eikä ole otettu huomioon päiväkotien toiminnan suunnittelussa.

Varhaiskasvatuslain (4§) mukaan varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä tai tuotettaessa ja siitä päätettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Edelleen laki toteaa (10§), että varhaiskasvatusympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä, kehitys ja muut edellytykset huomioon ottaen. Lapsen näkökulman ja edun tulisi toisin sanoen olla aina etusijalla, kun päätetään varhaiskasvatuksen toteutuksen käytännöistä. Lasten etu on aivoergonominen ympäristö, jossa toiminta on organisoitu pedagogisesti tarkoituksenmukaisella tavalla – aikuisjohtoisesti ja lapsilähtöisesti. Lapsilla on oltava mahdollisuus kiinnittyä pysyvään ryhmään, jolla on ennakoitavissa olevat toiminnan rakenteet ja monipuolista, tavoitteellista toimintaa.

Päiväkodeissa jokaisella lapsiryhmällä tulisi olla pysyvä ryhmätila, johon ei ole sijoitettu muita lapsiryhmiä. Lisäksi lapsiryhmillä tulee olla yhteisiä tiloja (esimerkiksi liikuntatilat), joiden käytössä vuorotellaan. Oma ryhmä tiloineen, joihin kuuluu oma naulakkopaikka, oma paikka pöydässä ja tuttu paikka päivälepoon luovat turvaa ja jatkuvuutta. Lapsiryhmän toimintaa tulee voida järjestää niin, että päivän mittaan siihen sisältyy sekä toimintaa koko ryhmän kanssa (esim. aamupiirit lauluineen ja liikuntaleikkeineen, satujen lukeminen jne.) että pienemmissä ryhmissä (esim. maalaaminen, askartelu, erilaiset leikit jne.) Oma ryhmätila mahdollistaa sen, että oppimisympäristön voi järjestää kunkin ryhmän tarpeita ajatellen, seinille mahtuu lasten töitä esille ja kesken jääneitä leikkejä voi jatkaa myöhemmin. Oma pysyvä perusryhmä ja oma ryhmätila synnyttävät joukkoon kuulumisen kokemuksen. Yhdessä toimiessa ihmislajille luontaiset prososiaaliset taipumukset pääsevät vahvistumaan, kunhan ympäristö mahdollistaa tämän. Lapset ovat lähtökohtaisesti kiinnostuneita tarkkailemaan toisia, havaitsemaan yhteistä tavoitteita ja auttamaan muita saavuttamaan tavoitteensa. Ryhmähenki ja yhteisen huomion jakaminen on ihmisyyden ydin.

Päiväkoteja ei pitäisi tarkastella kotien jatkeena, missä yksilöllinen huomio ja yksilöllisten toiveiden täyttäminen ovat lähtökohtina. Lapset ovat kiinnostuneempia muiden tarpeista kuin omistaan. Tämänkin tiede on vakuuttavasti todennut – Suomessa toteutettavassa institutionaalisessa varhaiskasvatuksessa se näyttää kuitenkin unohtuneen. Pedagogiikka on parhaimmillaan ryhmäkohtaista. Sen toteuttaminen on paljon muuta kuin lasten yksilöllisten toiveiden huomioimista. Lapsilähtöisellä aikuisjohtoisuudella ja pedagogisella asiantuntijuudella saadaan lapset puhaltamaan yhteen hiileen. Ihminen on yhteistoiminnallinen laji ja ryhmään kuuluminen merkitsee psykologista, sosiaalista ja fyysistä turvallisuutta. Turvallisessa ympäristössä, missä sekä aikuiset että lapset kokevat joukkoon kuulumista, tuetaan aivoterveyttä ja sen kautta tervettä kasvua, kehitystä ja oppimista.

Henkilöstön ja lasten välinen suhdeluku yli kolmevuotiaiden osalta (1:7) on perusteltu. Sen pitäisi olla pääsääntöisesti ryhmäkohtainen. Toteutumista pitäisi kuitenkin voida tarkastella joustavasti päivän eri tilanteissa. Suhdeluvun tulee koskea myös alle viisi tuntia päivässä varhaiskasvatukseen osallistuvia lapsia. Muutos rauhoittaisi lapsiryhmää, kun lapset eivät vaihdu päivittäin ja päiväkotien ryhmänmuodostus eri puolilla Suomea vakiintuu.

Laadukkaan ja pedagogisesti tarkoituksenmukaisen toiminnan toteutuminen edellyttää ammattitaitoa

Pysyvät ryhmät ja toimintatilat, lapsilähtöinen aikuisjohtoisuus ja turvaa tuottava struktuuri ovat erinomaisia lähtökohtia levottomuuden ja rauhattomuuden vähentämiselle. Kasvun, kehityksen ja oppimisen turvaaminen edellyttää koulutettua ja asiansa osaavaa henkilökuntaa. Varhaiskasvatuslaki on määritellyt kelpoisuusehdot, joista ei saa tinkiä. Kelpoisten opettajien

määrää on nostettava koulutuspaikkojen pysyvällä lisäyksellä. Tilanteen korjaaminen vaatii malttia odottaa varhaiskasvatuksessa määritellyn siirtymäajan (2030) loppuun, tahtoa muuttaa toiminnan organisoinnin käytänteitä ja kykyä tarkastella asioita lasten edun näkökulmasta.

Päiväkoteja tulee johtaa rautaisella pedagogisella asiantuntijuudella. Se on paljon enemmän kuin henkilöstön johtamista. Pedagogisesti suuntautuneella johtajuudella turvataan tavoitteellisen toiminnan edellytykset ja lasten eheä oppimispolku. Tämä edellyttää vahvaa pedagogista osaamista ja kasvatustieteelliseen tietoperustaan pohjautuvaa koulutusta.

Päiväkotien pedagogisella johtamisella voidaan merkittävästi puskuroida nykyisiä päiväkodin toimintaan liittyviä henkilöstövajeen haasteita ja samanaikaisesti lisätä sekä koulutuksen kiinnostavuutta että pitovoimaa. Päiväkodit ovat osa kansallista koulutus – ja sivistysorganisaatiota. Niiden johtaminen on asiantuntijatyötä, jossa syvällinen kasvatustieteellinen asiantuntemus, tutkimusperustainen kehittämisote ja ymmärrys aivoterveyttä ylläpitävän ympäristön merkityksestä kasvussa, kehityksessä ja oppimisessa on keskeistä.

Nina Sajaniemi
Kasvatustieteen professori
Neuropsykologian erikoispsykologi